

DĒL VAIKŪ, LIKUSIŪ BE TĒVŪ GLOBOS, APSAUGOS

Rekomendācijas

*Parengta pagal Jungtinių Tautų gairių projektu
ir Tarptautinės Socialinės Tarnybos
informacinius biuletenius*

PAGRINDINIAI PRINCIPAI

ŠEIMOS IŠSAUGOJIMAS

PASTOVAUS PLANO KŪRIMAS

SPRENDIMAS ATSKIRTI VAIKĄ NUO ŠEIMOS

GLOBOS VAIKUI NUSTATYMAS

Bendros globos sąlygos

Neoficiali globa

Giminystės globa

Globa šeimoje

Institucinė globa

Vaiko gyvenimo knyga

TĒVŪ VALDŽIOS RIBOJIMAS

VAIKO GRAŽINIMAS Į ŠEIMĄ

Visada kaip prioritetas turi būti iškeliamas šeimos išsaugojimas, ir, tik kai tai yra neįmanoma, vaikui turi būti nustatyta tinkama globos forma. Kiekviena vaiko, netekusio tėvų globos, apsaugos priemonė turi būti paremta išsamiu vaiko situacijos ištyrimu, planavimu ir peržiūra. Kiekvienas sprendimas turi būti priimtas individualiai, atsižvelgiant į vaiko nuomonę, o jį priimti turi kvalifikuotų specialistų grupė. Minimalių nurodytų sąlygų privaloma laikytis vaikui nustatant bet kurią iš globos formų.

Suprantame, kad siekiant pilnai įgyvendinti kai kurias rekomendacijas, reikalinga priimti naujus teisės aktus, valstybė turi formuoti atitinkamą politiką, tačiau daug kas priklauso ir nuo Vaiko teisių apsaugos tarnybų, vaikų globos įstaigų ir jų darbuotojų požiūrio, darbo, siekio padėti konkrečiai šeimai. Todėl, kai tik įmanoma, prašome atsižvelgti į rekomendacijas ir priimti tinkamiausius sprendimus vaikų, netekusių tėvų globos, atžvilgiu.

PAGRINDINIAI PRINCIPAI

- Visų pirma visada turi būti stengiamasi, kad vaikas galėtų augti su savo biologiniais tėvais arba sugrįžti į **savo šeimą**;
- Jeigu vaiko šeima negali arba nenori (net jei jai yra suteikiama pagalba) pati tinkamai rūpintis vaiku, vaikui turi būti suteikiama galimybė augti **kuo artimesnėje į šeimą aplinkoje**;
- Visais atvejais vaikui turėtų būti užtikrinamas **pastovumas**. Laikini sprendimai vaiko atžvilgiu gali būti priimami tik siekiant vaiko gražinimo į šeimą;
- Sprendimus vaiko atžvilgiu turėtų būti siekiama priimti **visiems** suinteresuotiems asmenims **pritarus** (vaikui, tėvams, kitiems asmenis);
- Vaikui, kai tik įmanoma, turi būti suteikiama galimybė **augti jam įprastoje aplinkoje**, jo bendruomenėje ir šalyje;
- Sprendimai vaiko atžvilgiu turi būti **individualūs**, t.y., kiekvienas vaikas yra asmenybė, skirtinga jo gyvenimo istorija, charakteris, todėl priimant sprendimus kiekvienu atveju reikia atsižvelgti į konkretaus vaiko interesus, pasiklausiant jo nuomonės, atsižvelgiant į jo išsivystymo lygį ir į tai, ar jis gavo visą reikiamą informaciją.

ŠEIMOS IŠSAUGOJIMAS

Vaikui augti savo biologinėje šeimoje visada turėtų būti laikoma prioritetu kai tik tai įmanoma. Tik šeimoje gali būti sudarytos geriausios sąlygos augti vaikui. Jeigu matoma, kad šeimoje kyla rizika vaikui būti paliktam ar patirti smurtą, nedelsiant šeimai reikia skirti socialinę ir psichologinę pagalbą, kad vaikas būtų apsaugotas.

Siekiant išsaugoti šeimą turėtų būti stengiamasi šeimas padaryti tvirtesnes, joms išugdant nusistatymą, įgūdžius, sugebėjimus ir priemones, kurių dėka jos galėtų tinkamai pasirūpinti savo vaikų apsauga ir vystymusi. Taigi, socialinį darbą su šeima turėtų sudaryti dvi grupės **priemonių**:

- *Pačią šeimą stiprinančios priemonės*: tai gali būti kursai vaikų auklėjimo klausimais, teigiamų santykių tarp tėvų ir vaikų skatinimas, konfliktų sprendimo įgūdžių formavimas, galimybių užsiimti pajamas atnešančia veikla parodymas;
- *Paramos teikimas šeimai*: tai gali būti finansinė parama, taip pat numatoma, kad globos įstaigose, jei reikia, galėtų pabūti tėvai kartu su savo vaikais ir kurios būtų skirtos ypač socialiai remtinoms ir pažeidžiamoms šeimoms padėti vykdyti pareigas savo vaikams.

Stengiantis išsaugoti šeimą gali būti naudojami šie **metodai**:

Apsilankymai namuose, apsilankymai darbovietėse. Labai naudingi gali būti šeimų susitikimai grupėje su kitomis šeimomis, kurios susiduria su panašiomis problemomis. Šeimos gali dalintis patirtimi, padėti vienos kitom, atsiradęs bendruomenės jausmas stiprina ir kiekvieną šeimą atskirai.

Teikiant socialinę paramą šeimai turėtų būti sudaromas susitarimas-planas, kuriame būtų numatomi siekiami tikslai, laikas, per kurį jie turėtų būti pasiekti ir priemonės, kurių pagalba bus siekiama tikslo.

Teikiant pagalbą šeimai didelę reikšmę turi socialinio darbuotojo požiūris į tą konkrečią šeimą. Darbuotojo santykiai su šeima turėtų būti paremti pagarba ir pasitikėjimu. Šeima palaiptu turi pradėti jaustis teigiamai priimama ir palaikoma.

Siekiant išsaugoti šeimą svarbus yra bendras įvairių socialinių paslaugų teikimas, t.y. neatskiriamai turėtų būti siūloma socialinė, psichologinė, sveikatos ir teisinė pagalba, taip tinkamiau įgyvendinant pagalbą šeimai planą.

PASTOVAUS PLANO KŪRIMAS

Bet kuriuo atveju vaikui, netekusiam tėvų globos, turėtų būti užtikrinamas **pastovumas**, jei įmanoma – jį gražinant į šeimą ar įkurdinant alternatyvioje stabilioje šeimos aplinkoje įskaitant įvaikinimą.

Tik vaiko gražinimas į jo biologinę šeimą ir įvaikinimas gali būti laikomi galutiniais sprendimais. Vaiko įkurdinimas šeimoje ar institucijoje dažniausiai yra tik laikinas sprendimas. Tačiau visų trumpalaikių įkurdinimų tikslas turėtų būti surasti tinkamą pastovų sprendimą.

Visų institucijų, dirbančių su vaikais ir šeimomis (policijos, teisminių institucijų, socialinių tarnybų, ligoninių ir kt.) darbuotojai turi rinkti ir kaupti visą turimą informaciją apie vaiko šeimą, jo sveikatą ir apie tai, kokiomis sąlygomis jis gyveno nuo pat gimimo. Jei tai nebus daroma dabar, galimybė tai padaryti prarandama visam laikui.

Prieš priimant pastovų sprendimą vaiko atžvilgiu, turi būti atliekamas **išsamus tyrimas** apie:

- Vaiko psichologinę, socialinę ir medicininę būseną;
- Vaiko realią padėtį jo biologinėje šeimoje.

Šiuo metu pagal galiojančius Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatus, Vaiko teisių apsaugos tarnybos, vaikui nustačius laikiną globą, pateikia Vaiko padėties įvertinimo aktą ir kitus dokumentus, vėliau sudaro Vaiko laikinosios globos (rūpybos) planą. Ruošiant šiuos ir kitus su vaiku susijusius dokumentus, prašome atsižvelgti į rekomendacijas ir atminti, kad kuo daugiau informacijos bus išsiaiškinta ir pateikiama, tuo tikslesni su vaiko priežiūra susiję klausimai bus priimami.

Išsamus vaiko psichologinis, medicininis ir socialinis ištyrimas.

Šio tyrimo tikslas yra susidaryti kiek įmanoma aiškesnį vaiko ir jo biologinės šeimos paveikslą su visomis stipriosiomis ir silpnosiomis jų pusėmis. Šį tyrimą turėtų atlikti ir sprendimus priimti *grupė vaikų ir šeimos srities specialistų* – socialinių darbuotojų, psichologų, pedagogų. **Kai tik sužinoma apie vaiką, kuriam reikalinga apsauga, turi būti surinkta visa įmanoma informacija apie tokį vaiką, jo motiną, šeimą ir aplinką.**

Parengtoje konfidencialioje studijoje kiek įmanoma plačiau turėtų būti aprašyta:

1. Vaiko, jo tėvų ir artimų giminaičių identifikavimo duomenys: jei vaiko tėvai nežinomi, reikia atlikti paiešką, kad būtų nustatyta tapatybė ir būtų galima su jais aptarti vaiko ateitį.
2. Vaiko praeitis ir jo charakterio bruožai: vaiko asmens ir jo šeimos istorijos etapai; vaiko fizinis, emocinis, socialinis ir protinis vystymasis; vaiko gyvenamoji aplinka, vaiko gyvenimo būdas ir santykiai, kuriuos jis užmezgė; vaiko sveikatos būklė, jo sveikatos istorija ir vaiko biologinės šeimos sveikatos istorija; vaiko fizinė ir bendra išvaizda, būdo bruožai ir elgsena; vaiko dabartinis gyvenimas, įpročiai, gebėjimas būti nepriklausomu, elgesys ir t.t.
3. Vaiko šeima: jo šeimos sudėtis (motina, tėvas, broliai ir seserys), artimiausieji giminaičiai (seneliai, dėdės ir tetos); tėvų dabartinė buvimo vieta (gyvenamoji vieta, kai aktualu – ar šių asmenų ieško socialinės tarnybos ir policija); jų psichologinė, socialinė, finansinė padėtis, santykiai šeimoje, jų profesinis ar mokyklinis išsilavinimas; dabartinis darbas; jų priklausymas etninei grupei, tikėjimas; jų sveikatos būklė ir kt.
4. Vaiko santykiai su savo šeima: šių santykių istorija (ypač didelį dėmesį skirti atskyrimo nuo šeimos ir permainų laikotarpiui); dabartinių santykių pobūdis; priežastys, dėl kurių vaikui reikia apsaugos, dėl kurių jis buvo paliktas ar juo nesirūpinama, dėl kurių jį gali tekti perduoti globon; vaiko giminaičių ketinimai. Ši studija turi leisti įvertinti, *ar vaiko šeimos aplinkoje yra pilnai patenkinami pagrindiniai jo poreikiai*, ir jei ne – ar padėtis gali pagerėti ir per kiek laiko. Reikia stengtis išsiaiškinti ryšio tarp vaiko ir tėvų kokybę.

Ši studija turi būti atlikta itin tiksliai, turi būti kiek įmanoma išsamesnė, gilesnė ir pateikti kuo daugiau duomenų. Ją ruošiantys asmenys turi aiškiai skirti, kur yra aprašomi tikri faktai, o kur yra jų asmeniniai faktų vertinimai. Bet koku atveju turi būti vengiama išvadų, kurios pagalbos vaikui galimybes darytų miglotas.

Patys reikšmingiausi studijos duomenys turėtų būti pateikiami **ataskaitoje**. Jei tik yra galimybė, prie ataskaitos reikėtų pridėti nuotraukų. Nuo šiol tai bus pagrindinė sprendimų priėmimo priemonė ir šaltinis, kuriais remdamasis vaikas galės susipažinti su savo gyvenimo istorija.

Vaiko realios padėties, susijusios su jo biologine šeima, nustatymas.

Visų pirma vaiku turi rūpintis jo tėvai, ir tik tuo atveju, kai vaikas nėra prižiūrimas arba kai priežiūra, kurią tėvai gali suteikti savo vaikui, yra netinkama, *reikia imtis vaiko apsaugos priemonių*. Kai gaunama informacija apie vaikui šeimoje kylantį pavojų, pagrindinis darbas tada yra *patikrinti faktus ir surinkti informaciją, siekiant suprasti realią vaiko padėtį, jo gyvenimo sąlygas ir kontekstą, kuriame tokios sąlygos kyla*.

Reikalinga surinkti informacija yra ši:

1. Su vaiku susijusi informacija: vaiko elgesys šeimoje, jo pasiektas išsivystymo lygis.
2. Su tėvais susijusi informacija: vaiko poreikių išmanymo lygis; kaip jie reaguoja į vaiko prašymus ar reikalavimus; kaip jie nustato vaikui ribas ir kaip siekia, kad vaikas laikytųsi drausmės; kaip jie susidoroja su stresu; ar jie prašo savo šeimos, draugų ar specialistų pagalbos, ar tokią pagalbą atstumia.
3. Su šeimos ir bendruomenės aplinka susijusi informacija: ar savo aplinkoje vaikas yra pakankamai skatinamas; ar jo gyvenimo būdas yra tikrai saugus; kokios yra galimybės padėti tėvams ir vaikui.

Siekiant surinkti kuo išsamesnę informaciją apie vaiko šeimą ir įvertinti, kokios galimybės jai gali būti pasiūlytos, šeima turi būti įvertinta atsižvelgiant į *daugelį kriterijų*:

1. Socialinio darbo srities kriterijai: šeimos socialinės ir ekonominės sąlygos, būsto būklė, su darbu susijusi padėtis, socialinė aplinka, kurioje šeima gyvena, jos socialiniai ryšiai, bendruomenės paslaugų tinklai, šeimos dinamika.
2. Psichologijos srities kriterijai: tarp skirtingų šeimos narių susiformavę santykių modeliai, šeimos narių žinojimas apie problemas, sunkumų reikšmingumas kiekvienam atskiram šeimos nariui ir visai šeimai, teigiami veiksniai, dėl kurių galėtų pasikeisti šeimos charakteristika, šeimos narių atvirumas pokyčiams.
3. Teisės srities kriterijai: teisinių problemų, kurias yra patyrusi šeima, nagrinėjimas; teisinių santykių tarp šeimos narių patikrinimas.
4. Aplinkos kriterijai: kultūrinė visuomenės įtaka, ekonominės sąlygos, miesto ar kaimo aplinka, religija, santykiai su kaimynais. Susipažinimas su šeimą supančia aplinka suteiks vertingos informacijos apie šeimos dabartinę realią būklę ir jos vystymosi perspektyvas.

Surinkus visą įmanomą informaciją apie tikrąją padėtį, kurioje atsidūrė vaikas, svarbu teisiškai įforminti **ilgalaikį vaiko gyvenimo planą**, atitinkantį geriausius jo interesus.

Sudarant planą svarbu atminti, kad kiekvienas vaikas yra asmenybė. Siekiant nustatyti tinkamiausias apsaugos priemones konkrečiam vaikui, būtina atsižvelgti į vaiko asmens charakteristiką ir į aplinkybes jo šeimoje. Bet koku atveju vaikas turi būti informuojamas dėl visų priimamų sprendimų, jis turi būti išklaustas ir jo nuomonės, kiek tai įmanoma, turi būti paisoma.

Sudarant planą taip pat turi būti apjungiamas socialinių, psichologinių, medicininių ir teisinių tarnybų darbas. Socialinė tarnyba, atsakinga už vaiką, turi prižiūrėti priimamus sprendimus vaiko atžvilgiu, kad užtikrintų plano laikymąsi ir išvengtų vienas kitam prieštaraujančių sprendimų.

Tačiau atskyrus vaiką nuo šeimos planas visam gyvenimui neturėtų būti sudaromas per greitai.

SPRENDIMAS ATSKIRTI VAIKĄ NUO JO ŠEIMOS

Kai kuriais atvejais tam, kad būtų užtikrinti geriausi vaiko interesai, tenka priimti sprendimą dėl vaiko atskyrimo nuo šeimos. Tačiau prieš priimant tokį sprendimą turi būti išbandytos visos įmanomos prevencinės priemonės. **Vaiko atskyrimas nuo jo tėvų yra paskutinė išeitis.**

Atskyrimo nuo šeimos procese turi būti atsižvelgta į tokius **dalykus**:

1. Atskyrimas nuo netinkamai savo pareigas atliekančių tėvų gali apsaugoti vaiką psichologiškai, bet pats savaime jis *neišsprendžia vaiko psichologinių problemų*, kurias sukėlė prieš atskyrimą nuo tėvų patirta trauma;
2. Vaiko atskyrimas nuo jo šeimos, net jei ši tinkamai juo nesirūpino ar blogai su juo elgėsi, *gali sukelti didelę traumą*, jei kartu nėra teikiama speciali psichologinė priežiūra;
3. Labai svarbu, kad visi, kas dirba su vaikais, *jaustų didžiausią pagarbą tėvams*, bet nepamirštų, kad prioritetas yra geriausių vaiko interesų gynimas.

Prieš priimant sprendimą atskirti vaiką nuo šeimos reikia sau užduoti keletą **klausimų**, atsakymai į kuriuos, paremti geriausiais vaiko interesais, patvirtintų arba paneigtų vaiko atskyrimo nuo šeimos tikslumą:

1. Kokie yra vaiko būtiniausi poreikiai ir kaip juos patenkinti?
2. Kokių veiksmų buvo imtasi, kokios priemonės buvo taikytos iki šiol ir koks buvo jų poveikis?
3. Kuriuo požiūriu vaiko padėtis yra geresnė dėl atskyrimo?
4. Kokie yra atskyrimo tikslai?
5. Ar galima būtų pritaikyti alternatyvias vaiko atskyrimui priemones, nesukeliant pavojaus vaikui?
6. Ar buvo atsižvelgta į visas galimas naudingas prevencines priemones?
7. Ar galima sudaryti kalendorinį veiksmų planą, kad būtų pasiektas tikslas?
8. Ką apie atskyrimą mano vaikas ir jo tėvai?
9. Ką turime daryti, kad nedelsiant užtikrintume vaiko gerovę?

Siekiant užtikrinti vaiko atskyrimo nuo šeimos prevenciją, gimdymo namuose ar kitose panašiose vietose dirbantys asmenys turėtų būti apmokomi atpažinti motinas, galinčias atsisakyti savo vaiko arba jį palikti, personalas turėtų tokioms motinoms patarti ir suteikti pirminę pagalbą, kad išlaikytų vaiką pas mamą.

Mokytojai ir kiti specialistai, dirbantys su vaikais, turėtų būti apmokomi pastebėti, kuomet vaikai yra skriaudžiami, jais nesirūpinama ar kuomet jie gali būti paliekami, ir turėtų perduoti tokią informaciją kompetentingoms institucijoms.

Geriausiams vaiko interesams užtikrinti reikia greito ir efektyvaus sprendimų priėmimo. Vaiko atskyrimas nuo šeimos niekuomet nėra geidžiamas, bet įsitikinus, kad tai yra būtina, veikti reikia nedelsiant. Todėl yra svarbu užkirsti kelią nereikalingoms vaiko kančioms dėl laikinai susiklostančių aplinkybių. Tuo tikslu turi būti sistemingai peržiūrima vaikų iš socialinės rizikos šeimų padėtis, kad sprendimas būtų priimtas tinkamu laiku, bet tuo pačiu negali būti bet kokio neapgalvoto skubėjimo.

GLOBOS VAIKUI NUSTATYMAS

Nusprendus atskirti vaiką nuo šeimos (laikinais ar nuolat), **prioritetu tampa operatyvi pastovių su vaiko globa ir priežiūra susijusių sprendimų paieška.**

Prieš pradėdant globos procedūras, yra labai svarbu išsiaiškinti tikrąją padėtį, kurioje atsidūrė vaikas bei teisiškai įforminti ilgalaikį vaiko gyvenimo planą, atitinkantį geriausius jo interesus. Besitęsiantys pokyčiai, susiję su vaiko globa, kenkia vaiko vystymuisi ir jo sugebėjimui prisirišti prie savo globėjų, todėl jų turėtų būti vengiamo.

Nustatant vaikui globą reikia laikytis tokių **pagrindinių principų**:

- vaikui ir jo tėvams ar teisėtiems globėjams turi būti pateikiama išsami *informacija* apie galimas globos formas ir jų pasekmes;
- priimant sprendimą dėl vaiko globos, turėtų būti atsižvelgiama į tai, jog pageidautina, kad *vaiko gyvenimas būtų nuoseklus*, jame nebūtų jokių trukdymų bei prieštarų sprendimų;
- *broliai ir seserys, tarp kurių yra ryšys, neturėtų būti išskiriami*, išskyrus atvejus, kuomet egzistuoja aiškus pavojus, kad gali būti smurtaujama, arba kuomet tai yra geriausia vaikui;
- vaikas turi būti *paruošiamas visiems su globa susijusiems pokyčiams*, atsirandantiems globos planavimo ir peržiūrėjimo eigoje;
- vaiko atidavimas globai turėtų būti atliekamas ypač *jautriai*, tą turi atlikti kompetentingi asmenys;
- jei įmanoma, vaikui, turi būti sudaryta galimybė augti savo *kultūrinėje aplinkoje*, savo bendruomenėje ar regione, iš kurio jis yra kilęs;
- vaikas turėtų būti skatinamas ir jam turėtų būti padedama *palaikyti ryšius su savo biologine šeima bei su kitais jam artimais žmonėmis*, kiek tai atitinka geriausius vaiko interesus;
- visi globos susitarimai turėtų numatyti tinkamą vaikų apsaugą nuo grobimo ir visų išnaudojimo formų, kurias gali vykdyti trečiosios šalys;
- turi būti imamasi atitinkamų priemonių, užtikrinančių, kad vaikai, kuriems nustatyta globa, *nepatirtų gėdos globos metu* ir jai pasibaigus. Į tai turėtų įeiti pastangos sumažinti galimybę, kad vaikas būtų atpažįstamas kaip toks, kuriam nustatyta globa;
- globojami vaikai turi turėti galimybę pasinaudoti žinomu, veiksmingu ir nešališku metodu ir *pranešti savo nusiskundimus ir rūpesčius dėl elgesio su jais ar globos sąlygų*.
- globojami vaikai turi *turėti galimybę susisiekti su asmeniu*, kuriuo pasitiki ir kuriam jis galėtų konfidencialiai išsipasakoti. Tokį asmenį su konkreto vaiko pritarimu turėtų paskirti kompetentingos institucijos;
- tam, kad vaikas galėtų suvokti savo tapatybę, turėtų būti pildoma *vaiko gyvenimo knyga*, kurioje būtų saugoma informacija, nuotraukos, asmeniniai daiktai ir suvenyrai, susiję su kiekvienu vaiko gyvenimo tarpsniu. Vaikas turėtų padėti pildyti šią knygą ir ši knyga turėtų būti jam prieinama visą jo gyvenimą;
- vaikai, kurių globos laikotarpis artėja prie pabaigos, turėtų būti skatinami dalyvauti *planuojant jų gyvenimą pasibaigus globai*;
- sprendimus dėl globos turėtų priimti kolegialūs organai, kuriuos sudarytų skirtingas profesijas ir patirtį turintys nariai.

NEOFICIALI GLOBA

Daugelį vaikų, kurie yra netekę tėvų globos arba kuriems tėvai neužtikrina tinkamos priežiūros, neoficialiai prižiūri giminės ar kiti asmenys. Tik *pripažinus šį faktą ir imantis tinkamų priemonių tokiai globai remti, bus galima užtikrinti tokios globos atitikimą bendroms globos sąlygoms.*

Suprantama, kad daugeliu atvejų dėl įvairių priežasčių tokie neoficialūs globėjai negalės ar nenorės būti oficialiai paskirti. Pavyzdžiui, tėvai tik kartais palieka vaikus be priežiūros, su šeima intensyviai dirbama ir matoma, kad greitai ji gali pasitaisyti, vaikas yra iš ne socialinės rizikos šeimos, tačiau dėl kažkokių priežasčių tėvai laikinai negali vaiku rūpintis. Tačiau neoficialiems globėjams turėtų būti teikiamos konsultacijos, parama, įskaitant, jei reikia, ir finansinę, taip pat gali būti teikiamos ir kitos paslaugos, lygiavertės tom, kurios yra teikiamos oficialiems globėjams.

GIMINYSTĖS GLOBA

Daugelį tėvų globos netekusių vaikų oficialiai ar neoficialiai prižiūri jų giminės. Šiuo metu Lietuvoje globos šeimoje atvejais apie 80 procentų globėjais tampa artimieji vaiko giminaičiai. Nors vaikui ir yra didelis privalumas, kai jį prižiūri šeimos nariai ar kiti jam pažįstami asmenys, dažnai – gimtojoje bendruomenėje, tačiau pati giminystė dar negarantuoja gerovės, apsaugos ir gebėjimo susidoroti su vaiko priežiūra.

Giminystės globos privalumai:

- išsaugomi šeimos, bendruomenės ir kultūriniai ryšiai;
- išvengiama traumos dėl persikėlimo gyventi pas svetimus žmones;
- mažesnė tikimybė, kad vaikui teks dar kartą būti perkeltam pas naujus globėjus.

Tačiau prieš nustatant globą pas giminaičius, vertėtų atsakyti sau į klausimus, kad būtų galima nustatyti, ar tokia globa tikrai geriausiai atitiks vaiko interesus. Reikia nepamiršti, kad giminystės globa gali turėti ir **trūkumų**:

- kai kurie giminaičiai, atkakliai reikalaudami rūpintis vaiku, gali sukelti nesutarimų šeimos viduje arba gali leisti nepageidautinus vaiko su tėvais ryšius;
- kai kurie giminaičiai gali skriausti vaiką ar juo nesirūpinti, nes yra kilę iš tos pačios „probleminės“ šeimos;
- vaiką globojantys giminaičiai gali delsti jį grąžinti tikriesiems tėvams dėl finansinių priežasčių, jei jie gauna didesnę pašalpą nei mokamą tėvams;
- gali būti mažiau tikėtina, kad vaikas gaus jam skirtas paslaugas, kurias gautų būdamas globoje, nesusijusioje giminystės ryšiais;
- giminaičiams gali prireikti daugiau specialiųjų paslaugų bei paramos, nei globėjams, nesusijusiems su vaiku giminystės ryšiais, kuriems globos teikimas yra jų „specializacija“;
- gali būti neaiškus arba ginčytinas pareigų ir su vaiku susijusių sprendimų priėmimo galios pasidalinimas tarp giminaičių ir tėvų, o tai gali sukelti nesutarimų šeimos viduje ir vaikas gali tapti konfliktų tarp jų globojančių giminaičių bei savo tėvų auka.

GLOBA ŠEIMOJE

Globa šeimoje vaikui, kuris negali gyventi su savo tėvais, suteikia laikiną šeimos aplinką. Tačiau didžiausi sunkumai globai šeimoje kyla todėl, kad kartu turi sugyventi ir bendradarbiauti dvi šeimos, atsakingos už tą patį vaiką: globėjų šeimą ir vaiko biologinę šeimą. Ši padėtis turi būti visiškai priimtina globėjams ir atsakingai prižiūrima socialinių darbuotojų.

Prieš paskiriant būsimą vaiko globėjų šeimą, turi būti įvertintas jos tinkamumas globoti vaiką. Šeimos parinkimas yra labai atsakingas procesas – parenkama šeima turi būti tinkamiausia globoti

būtent tą konkretų vaiką, sugebėti prisitaikyti prie jo būdo ir poreikių. Svarbu stengtis, kad vaikas visą laiką būtų globojamas vienoje šeimoje – kiekvienas išsiskyrimas vaikui sukelią stresą.

Prieš vaiką perkeliant į globėjų šeimą, jis turėtų būti tam paruošiamas ir bet kada gauti paramą, kai ji jam bus reikalinga. Vaiko globos šeimoje metu turi būti vykdoma globos priežiūra pirmiausia tam, kad apsaugotų vaiką nuo galimos netinkamos priežiūros, ir taip pat tam, kad būtų galima suteikti vaikui ir šeimai reikalingą paramą. Socialiniai darbuotojai taip pat turi stengtis, kad vaikas palaikytų ryšį su savo biologine šeima.

Gali būti atveju, kai globa šeimoje vis dėlto nėra tik laikinas sprendimas, nes vaikas dėl tam tikrų priežasčių negali grįžti į savo biologinę šeimą ar būti įvaikintas. Tačiau negalima pamiršti, kad **vaiko globa šeimoje neturėtų būti skatinama jei vaikas pagal visas aplinkybes galėtų būti įvaikintas**. Tokiu atveju globa šeimoje gali būti tik kaip laikina priemonė kol vaikas bus įvaikintas. Jokiu būdu globa šeimoje negali būti laikoma „bandomuoju laikotarpiu“ prieš siekiant įvaikinti vaiką.

INSTITUCINĖ GLOBA

Apgyvendinimas globos įstaigoje ar šeimoje yra tik tarpinės ir laikinos priemonės, ieškant ilgalaikio sprendimo, t.y., gražinimo į biologinę šeimą arba įvaikinimo. **Įkurdinimas globos įstaigoje yra mažiausiai tinkama apsaugos priemonė**, ypač kai ji užsitęsia.

Vis dėlto institucinė globa gali būti tinkamas sprendimas kai kuriems vaikams, pavyzdžiui, tuo atveju, jeigu vaikui teko patirti pasikartojančias globos pertraukas, arba kai didelės brolių ir seserų grupės nori likti kartu, bei tais atvejais, kai vaikai yra vyresnio amžiaus ir netrukus turės pradėti gyventi savarankiškai.

Vaiko globa institucijoje turi remtis tokiais **principais**:

- jei vaikus į globos įstaigą atveda tėvai, svarbu išsiaiškinti, kokie motyvai juos paskatino tai daryti bei *pabandyti atrasti alternatyvų sprendimą šeimoje* (galbūt vaiku galėtų pasirūpinti giminaičiai, gal šeima galėtų pasilikti vaiką, jei gautų socialinę ar ekonominę paramą);
- užtikrinti, kad nė vienas vaikas *neužsibus globos įstaigoje ilgiau negu būtina*;
- užtikrinti, kad gyvenimas globos įstaigoje, tuo atveju, kai jis yra neišvengiamas, kuo labiau primintų šeimą arba kiek įmanoma labiau *atitiktų vaiko asmeninius poreikius*;
- nepriimtina laikyti vaikus globos įstaigose vien tam, kad jų darbuotojai turėtų darbo;
- vaikui atsidūrus globos įstaigoje, kuo greičiau turi būti išnagrinėtas jų asmeninis ir šeimos statusas bei surasta atitinkama *šeimos tipo apsaugos priemonė*;
- ypatingas dėmesys turi būti skiriamas globos įstaigos vadovų ir kitų socialinių darbuotojų *santykiams su vaiko biologine šeima*, o taip pat šeimos dalyvavimui priimant sprendimus dėl vaiko;
- labai svarbu, išskyrus tuos atvejus, kai tai aiškiai kenkia vaiko fizinei ar emocinei būsenai, skatinti *vaiką palaikyti ryšius su savo tėvais*, tuo tikslu rengiant tėvų apsilankymus globos įstaigoje;
- globos įstaigos privalo išlikti kuklios materialiaja prasme, kad ir toliau būtų kuo panašesnės į vaiko įprastą gyvenamąją vietą ir kad neskatintų vaiko pasilikti, jeigu globos įstaiga kartais pasirodytų patrauklesnė vieta nei šeimos namai;
- kiekvienam vaikui turėtų būti teikiamas asmeninis dėmesys, tačiau kartu išlaikomas tam tikras emocinis atstumas, atitinkantis atskiro vaiko fizinius bei moralinius poreikius;
- iš globos įstaigos darbuotojų turėtų būti paskiriami asmenys, kurie nuolat rūpintųsi atskiromis vaikų grupėmis, ir taip kiekvienam vaikui būtų suteikta galimybė turėti *nuolatinį asmenį, į kurį galėtų kreiptis*;
- vaikai turi nuolat gauti pagrindinę *priežiūrą* (maitinimą, higieninę priežiūrą), ji turi būti suteikiama individualiai ir rodant vaikui atitinkamą pagarbą, o ją turėtų papildyti tarpasmeninis bendravimas (žodžiai, šypsenos, apkabinimai);

- globos įstaigų darbuotojai turi išklausti ir tinkamai *atsižvelgti į vaikų nuomonę*;
- jeigu vaikas yra agresyvus, jį prižiūrintys asmenys turi išmokti neatsakyti į jo agresiją dar didesne agresija;
- reikia sudaryti galimybes vaikui patirti daug bei *įvairiapusišką veiklos rūšių*, turėtų būti skatinamas įstaigos atvirumas šeimai bei aplink esančiai visuomenei;
- norint apsaugoti vaiko interesus, labai svarbu, kad jis kuo anksčiau pradėtų *integruotis į normalų gyvenimą*.

VAIKO GYVENIMO KNYGA

Rekomenduojama, kad kai tik vaikui yra nustatoma laikinoji ar nuolatinė globa, turi būti pradėta pildyti jo **gyvenimo knyga**, kuria rūpintusi vaiko globėjai. Knygoje turėtų būti fiksuojami duomenys apie vaiko augimą, gyvenimo etapus bei asmeninius įvykius. Ši knyga arba byla vaikui liktų kaip jo prisiminimas ir visada keliautų kartu su juo. Knyga būtų vertinga vaikui sulaukus paauglystės, vėliau pilnametystės, taip pat naudinga ir jį globojančiai šeimai ar institucijai.

Vaiko gyvenimo knyga yra skirta:

1. Pateikti vaikui pilną chronologinį jo gyvenimo įvykių sąrašą;
2. Suteikti biologinei šeimai vaiko gražinimo atveju, tėviams arba vaiko globėjams priemonę, kurios pagalba jie galėtų lengvai rasti duomenis apie vaiko gyvenimą bei jo gyvenimo istoriją iki atvykimo į šeimą;
3. Padėti vaikui suprasti savo praeitį bei gyvenimo istoriją, įskaitant su jo biologine šeima susijusius faktus;
4. Padėti vaikui suvokti, iš kur jis kilęs, bei susikurti savo tapatumą;
5. Padėti vaikui suprasti, kodėl jis buvo atskirtas nuo savo šeimos ir kas jį prižiūrėjo iki tol, kol jis atsidūrė jį įvaikinusioje šeimoje;
6. Padėti vaikui pažvelgti į savo praeitį iš perspektyvos.

Vaiko gyvenimo knyga turėtų būti sudaryta taip, kad ją būtų galima nuolatos papildyti naujais vaiko vystymosi ir gyvenimo duomenimis. Jei vaikas yra įvaikintas, tėviams rekomenduojama pradėti pildyti knygą informacija, nuotraukomis ir dokumentais apie save, šeimos narius, knygos pabaigoje pateikti įvaikinusios šeimos liniją, kuri aiškiai parodytų dvigubą vaiko kilmę. Vaiko biologiniai tėvai ar giminaičiai turėtų būti skatinami dalyvauti renkant informaciją vaiko gyvenimo knygai.

Vaiko gyvenimo knyga priklauso vaikui ir jis turi turėti galimybę ja naudotis, kai tik to nori.

Į vaiko gyvenimo knygą galėtų būti įtraukta:

- vaiko ir, jeigu įmanoma, jo biologinių tėvų bei kitų vaiko gyvenime svarbių asmenų (jį prižiūrinčių žmonių bei jo draugų) nuotraukos, taip pat jo kasdienio gyvenimo aplinkos (miegamojo, žaidimų kambario, klasės..) nuotraukos;
- kiekvieno svarbaus vaiko gyvenimo dokumento kopijos;
- vaiko šeimos medis su biologinės šeimos linijos narių vardais (jeigu įmanoma, jį turėtų pateikti tėvai ar šeimos nariai);
- informacija, dokumentai, susijusi su ta diena, kai gimė vaikas;
- informacija, susijusi su vaiko vystymusi, pvz., data, kai vaikas pirmą kartą nusišypsojo, kada pradėjo sėdėti, vaikščioti, kalbėti, kokie buvo pirmieji jo ištarti žodžiai ir kt.;
- vaiko piešiniai;
- visa kita susijusi informacija.

Akivaizdu, kad norint sudaryti vaiko gyvenimo knygą nereikia daug lėšų, o vaikui tai galbūt bus jo gyvenimas.

TĖVŲ VALDŽIOS APRIBOJIMAS

Tėvų valdžios apribojimas, net ir terminuotas, bet kuriuos atveju turėtų likti paskutinė iš galimų vaiko apsaugos priemonių. Bet koku atveju tėvų valdžios apribojimas **negali tapti įprasta apsaugos priemone**. Taip pat svarbu atminti, kad tėvų neturtas negali būti pagrindu siekti riboti tėvų valdžią.

Prieš priimant tokį svarbų sprendimą, visų pirma būtina atsižvelgti į geriausias vaiko interesus. Negalima vaiko išskirti su jo tėvais prieš vaiko norą, išskyrus atvejus, kai toks atskyrimas yra būtinas geriausiems vaiko interesams. Be to, vaikai, kurie laikinai ar visam laikui yra netekę šeimos aplinkos, turi teisę į specialią psichologinę, emocinę, socialinę ir teisinę pagalbą.

VAIKO GRAŽINIMAS Į ŠEIMĄ

Pats geriausias nekintamas sprendimas vaikui yra jo gražinimas į šeimą. To reikia siekti, net jei vaiko biologinė šeima neatrodo idealiai ar jos papročiai ir gyvenimo būdas skiriasi nuo visuomenėje paplitusių normų.

Vaiką nusprendus laikinai atskirti nuo šeimos, socialiniai darbuotojai nedelsiant privalo siekti jo gražinimo į tą šeimą. Dėl to jie turi:

1. Nustatyti vaiko *biologinės šeimos narių buvimo vietą*, įskaitant ir giminaičių buvimo vietą;
2. Rasti būdų, kaip *susipažinti su vaiko šeima*, ypač apsilankymų namuose metu ir bendradarbiaujant su vietinėmis įstaigomis rasti būdų, kaip pažinti bendruomenę, kurioje šeima gyvena;
3. Nustatyti tikrąsias *vaiko atskyrimo nuo šeimos priežastis* (medicininės, ekonominės, socialinės, psichologinės ir kt.), nustatyti reikšmingus faktorius, kurie padėtų nuspręsti, ar tinka vaiką gražinti į šeimą, ar to daryti negalima;
4. Identifikuoti bei įvertinti apsaugos priemones ir egzistuojančias *galimybes šeimoje* ar jos aplinkoje, kurios galėtų padidinti galimybes, jog padėtis šeimoje pagerės ir padėtų gražinti vaiką į šeimą;
5. Patikrinti psichologinius, socialinius ir teisinius aspektus, kurie galėtų apsunkinti gražinimą į šeimą;
6. Dalyvaujant vaikui ir jo šeimai sudaryti *planą*, kuriame, po ilgesnio ar trumpesnio laiko, būtų numatyta visam laikui gražinti vaiką.

Vaiko gražinimas į šeimą turi remtis išsamiu tyrimu apie vaiko asmenį ir jo santykius su biologine šeima.

Darbu seka:

1. Darbas prieš vaiko gražinimą į šeimą: paruošiamieji darbai, kurių metu vaikas lieka globos namuose ar globojančioje šeimoje, bet jį lanko tėvai, kartu su jais vaikas praleidžia savaitgalius, atostogas, tokie išvykimai turi vis dažnėti ir jų trukmė ilgėti; šiuo metu socialiniai darbuotojai turi stebėti šeimos gyvenimo sąlygas, tarpusavio santykių ir santykių su vaiku pasikeitimus; jei vaikas turi brolių ir seserų, jiems irgi reikia skirti dėmesio, juos paruošti, kad vaikas geriau rastų vietą savo šeimoje.
 2. Darbas po vaiko gražinimo į šeimą: psichologinis ir socialinis darbas, kurio reikia imtis po to, kai vaikas gražinamas į šeimą, kad vaikas sklandžiai integruotųsi į savo šeimą; paramos teikimas.
-